

Επιστημονικό Άρθρο

Η Φιλοσοφική Διαμάχη των Προσωκρατικών

Μιχαήλ Μπακαούκας
Διευθυντής 2ου Γυμνασίου Σαλαμίνας

Συνοπτικώς, η προσωκρατική φιλοσοφική διαμάχη έχει ως εξής. Πρώτος ο μονιστής Παρμενίδης χρησιμοποίησε τα πυθαγόρεια σημεία, για να ασκήσει κριτική στην ιωνική, πυθαγόρεια και ηρακλείτεια υλική μονάδα. Έπειτα, οι μαθητές του Παρμενίδη Ζήνων και Μέλισσος χρησιμοποίησαν την υλική μονάδα των συγχρόνων τους πλουραλιστών Εμπεδοκλή και Αναξαγόρα, για να δείξουν ότι, αφού είναι απείρως διαιρετή, δεν ικανοποιεί την ελαστική λογική. Τέλος, οι πλουραλιστές Ατομικοί, αφού, κατά τον Αριστοτέλη ενέδωσαν στην ελαστική λογική και χρησιμοποίησαν "ατομικά μεγέθη" (Φυσ. Α 3, 187a1-3), τελικώς επιχείρησαν να ανασκευάσουν την ελαστική θεωρία. Αυτή είναι η επικρατέστερη ερμηνεία όσον αφορά την εξέλιξη των προσωκρατικών φιλοσοφικών συστημάτων.

Λέξεις κλειδιά: προσωκρατικοί, μονιστές, πλουραλιστές, ον, φύσις

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη (Περί Γενέσεως 314a1-315a25), το βασικό πρόβλημα που απασχολούσε τους Προσωκρατικούς ήταν ημεταβολή που παρατηρείται στη φύση. Όπως το θέτει ο Popper:

αυτό το γενικό πρόβλημα είναι φιλοσοφικό. Όντως, στον Παρμενίδη και στον Ζήνωνα σχεδόν γίνεται λογικό πρόβλημα. Πώς είναι (λογικώς) δυνατή η μεταβολή; Πώς ένα πράγμα μπορεί να αλλάξει χωρίς να χάσει την ταυτότητά του; Εάν παραμένει το ίδιο, δεν αλλάζει. Όμως, εάν χάνει την ταυτότητά του, τότε δεν είναι το πράγμα που ήταν πριν αλλάξει.

K. Popper, "Back to the Presocratics", in *The World of Parmenides*, 14

Το πρόβλημα της μεταβολής δεν είναι αντι-επιστημονικό, μια και, *τηρουμένων των αναλογιών*, η σύγχρονη χημεία ασχολείται με τα *φαινόμενα μεταβολής της ύλης* (φυσικά, χημικά και πυρηνικά). Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι κατά την προσωκρατική περίοδο ήταν γνωστή μόνο η ποσοτική ή μηχανική μείξη συστατικών στοιχείων (πχ. νερό+χώμα=λάσπη), ενώ η χημική μείξη ήταν άγνωστη. Γι' αυτό και, όπως επισημαίνει ο Apelt, ο Μέλισσος δεν μπορούσε να δεχθεί ότι με την ποσοτική αναδιάταξη και μείξη στοιχείων, όπως την θέτουν οι πλουραλιστές κοσμολόγοι, προκύπτει ένα ενιαίο, ομογενές μείγμα (εν εκ πλειόνων MXG 974a24). Η χημική μείξη παρουσιάζεται για πρώτη φορά στον Αριστοτέλη (Περί Γενέσεως 327 I. 10). Επιπλέον, το πρόβλημα της μεταβολής στους Προσωκρατικούς έγινε αντικείμενο κριτικού διαλόγου και ορθολογικής συζήτησης. Κατά τον Popper, το σημαντικό

στοιχείο είναι ότι οι Προσωκρατικοί είχαν αναπτύξει μεταξύ τους έναν “κριτικό διάλογο”, μία “λογική συζήτηση” πέρα από δόγματα και προκαταλήψεις. Σε αυτό, λοιπόν, το αντιδογματικό πλαίσιο, όλοι οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, σύμφωνα με τη σύγχρονη έρευνα, επιχείρησαν να προσδιορίσουν το έσχατο συστατικό “στοιχείο” της υλικής πραγματικότητας, επιδιώκοντας - μέσα από φιλοσοφικές διαμάχες - να βρουν την ουσία και τη φύση των πραγμάτων, ήτοι το *ον*.¹

Οι Ίωνες Κοσμολόγοι της Πολλαπλότητας. Η Αρχή της Φιλοσοφικής Διαμάχης για τη Φύση των Πραγμάτων

Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι στο σύνολό τους χαρακτηρίζονται από ενότητα στόχων και προθέσεων. Οι ερμηνευτές της προσωκρατικής φιλοσοφίας, παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις τους συμφωνούν για το φιλοσοφικό στόχο των Προσωκρατικών. Έχει διαπιστωθεί ότι οι αρχαίες μεταφυσικές αρχές “δεν υφίσταται γέννηση εκ του *μη όντος*” και “δεν υφίσταται φθορά που οδηγεί στο *μη ον*”, οι οποίες ξεχωρίζουν στις φιλοσοφίες του Ελεάτη Παρμενίδη (αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.) και του Σάμιου Μελίσσου (μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.), υπονούνται ήδη στις πρώιμες κοσμολογίες του Αναξιμάνδρου και του Αναξιμένη από τη Μίλητο. Όλοι οι προσωκρατικοί *φυσικοί* απαιτούν επιμόνως να δώσουν μια ορθολογική, φυσική εξήγηση των πραγμάτων χωρίς τη θεία παρέμβαση στις κοσμικές λειτουργίες². Στους Προσωκρατικούς η φυσική εξήγηση υπακούει στην εσωτερική φύση κάθε πράγματος (*φύσις*)³. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι βασική επιστημονική επιδίωξη των Προσωκρατικών είναι να βρουν τη φύση των πραγμάτων και να εξηγήσουν την αλλαγή και τη μεταβολή τους στη φύση⁴.

Στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν την αλλαγή και τη μεταβολή στη φύση, οι Προσωκρατικοί διατύπωσαν διάφορες θεωρίες, οι οποίες συχνά είναι αντικρουόμενες.

¹Βλ. O. Apelt, "Melissusbeipseudo-Aristoteles", *JahrbücherfürclassischePhilologie*, 1886, σελ. 739 κε. - H.H. Joachim, "Aristotle'sConceptionofChemicalCombination", *JournalofPhilology* 29 (1904), σελ. 72-86 - K. Popper, *Back to the Presocratics*, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 59 (1958-9), 1-24 - W. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, II, Cambridge University Press, 1965 σελ. 116, υποσ. 2 - J. E. Bolzan, "Chemical Combination according to Aristotle", *Ambix* 23 (1976), σελ. 134-144 - R. A. Home, "Aristotelian Chemistry", *Chymia* 11 (1966), σελ. 21-27 - H. Cherniss, *Aristotle's Criticism of Presocratic Philosophy*, Octagon Books, New York, 1983, σελ. 367-370 - James Bogen, "Fire in the Belly: Aristotelian Elements, Organisms, and Chemical Compounds", στο F. A. Lewis-R. Bolton, *Form Matter and Mixture in Aristotle*, Blackwell, 1996, σελ. 183-216 και πβ. Στέλιος Λιοδάκης, *Χημεία*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2000, 17.

²Βλ. J. Barnes, *The Presocratic Philosophers*, Routledge, London and New York, 1993 [3^η εκδ. Αναθεωρημένη], 3-16.

³A. Mourelatos, "Presocratics", στο Jaegwon Kim-Ernest Sosa (ed.), *A Companion to Metaphysics*, Blackwell, Oxford, 1999 (3rd ed.), 412, 415.

⁴Βλ. A. Mourelatos, *The Route of Parmenides: A Study of Word, Image, and Argument in the Fragments*, Yale University Press, New Heaven and London, 1970, 133. Πβ. Μιχ. Μπακαούκας, 2001, 2002, 2008, *passim*. Χρησιμοποιούμε τα εξής αρχαία κείμενα: Bekker, I., *Aristotelis Opera*, ex rec. I Bekker-Gigon O. (ed.), 1960 - Diels, Herman-Kranz, W. (DK), *Die Fragmente der Vorsokratiker*, vol 3., Berlin, 1960-1 - Διογένης Λαέρτιος, *Vitae Philosophorum*, Oxford Classical Texts, 1964 (ελλην. έκδοση Πάπυρος, Αθήνα, 1975) - Hett, W.S. (trs.), *Aristotle, Minor Works*, Loeb, Cambridge-Massachusetts, 1936 (MXG) - Plato Opera, Volume I & II, Theaetetus, Sophista, Parmenides New Edition, Oxford Classical Texts, 1901 & 1995.

Αποτελεί επίσης κοινή παραδοχή στην έρευνα ότι δύο είναι οι ομάδες αντικρουόμενων Προσωκρατικών: α). οι πλουραλιστές (Ίωνες κοσμολόγοι, Ηράκλειτος, Πυθαγόρειοι, Εμπεδοκλής, Αναξαγόρας, Ατομικοί και Διογένης Απολλωνιάτης), και (β). οι μονιστές (Ξενοφάνης και οι Ελεάτες Παρμενίδης, Ζήνων και Μέλισσος). Η διαίρεση των Προσωκρατικών σε πλουραλιστές και μονιστές ήταν διαδεδομένη και στην αρχαιότητα. Κατά τον Πλάτωνα, οι πλουραλιστές, όπως είναι ο Ηράκλειτος και ο Εμπεδοκλής, θεωρούσαν ότι τα πάντα είναι γέννημα της κοσμικής "ροής" και της κίνησης, ενώ οι μονιστές, όπως είναι ο Ξενοφάνης, ο Παρμενίδης και ο Μέλισσος, θεωρούσαν ότι τα πάντα χαρακτηρίζονται από ενότητα και σταθερότητα⁵.

Σημειωτέον ότι η σύγχρονη έρευνα κατατάσσει καταχρηστικώς τους μονιστές Ίωνες κοσμολόγους Θαλή, Αναξίμανδρο, Αναξίμενη, Ηράκλειτο, όπως επίσης και τους Πυθαγόρειους στους πλουραλιστές, όπως είναι ο Αναξαγόρας, ο Εμπεδοκλής και οι Ατομικοί (*Φυσικά* IV 7, 213b22). Σ' αυτό το σημείο ακολουθεί τον Αριστοτέλη, ο οποίος στα *Φυσικά* III. 4 203a23-33, όπως επισημαίνει ο Cherniss, ανάγει την (πλουραλιστική) ατομική και αναξαγόρεια θεωρία σε μια μονιστική φυσική θεωρία, όπως είναι του Αναξίμενη.⁶

Με αυτή τη λογική, ο Εμπεδοκλής, ο Αναξαγόρας και οι Ατομικοί συνεχίζουν την κοσμολογική έρευνα των Ίωνων φιλοσόφων. Τον 5^ο αι. π.Χ. οι κατεξοχήν συνεχιστές της *ιονικής κοσμολογίας της πολλαπλότητας* ήταν ο Εμπεδοκλής, ο Αναξαγόρας και οι Ατομικοί Λεύκιππος από τη Μίλητο και Δημόκριτος από τα Άβδηρα της Θράκης. Γι' αυτό, άλλωστε και ο Barnes τους αποκαλεί "νεο-Ίωνες", οι οποίοι τον 5^ο αι. π.Χ. ανέλαβαν να απαντήσουν στα ελεατικά επιχειρήματα εναντίον της γέννησης και της μεταβολής. Δηλαδή, οι πλουραλιστές Εμπεδοκλής, Αναξαγόρας και Δημόκριτος έχουν τις ίδιες προθέσεις με τους Ίωνες κοσμολόγους, επειδή όλοι επιχειρούν να εξηγήσουν την πολλαπλότητα και τη μεταβολή στη φύση ανάγοντάς την σε ένα ποιοτικώς ίδιου είδους υλικό στοιχείο. Ήτοι, θεωρούν ότι όλα τα πράγματα πρέπει να έχουν μια κοινή υλική σύσταση, μία κοινή *αρχή*, η οποία αποτελεί την φύση τους. Όπως το θέτει ο Lemos, "οι Ατομικοί, αν και είναι πλουραλιστές, επειδή θέτουν μια πολλαπλότητα ατόμων, είναι μονιστές, επειδή θεωρούν ότι τα άτομα είναι ποιοτικώς του ίδιου είδους". Γι' αυτό και κατατάσσουμε τους μονιστές Ίωνες κοσμολόγους στους πλουραλιστές, μια και οι δύο ομάδες κοσμολόγων έχουν τον ίδιο φιλοσοφικό στόχο παρά τις διαφορετικές τους θεωρίες. Η σύγχρονη έρευνα συμφωνεί ότι όλοι οι Προσωκρατικοί έχουν τον ίδιο στόχο, δηλαδή να βρουν τη φύση των πραγμάτων.⁷

Οι Ίωνες κοσμολόγοι, λοιπόν, ερευνούν το πρόβλημα της μεταβολής και οι θεωρίες τους παρουσιάζουν μια σταδιακή ανάπτυξη. Όπως θα δούμε αναλυτικότερα στα επόμενα κεφάλαια, αρχικώς ο Θαλής και ο Αναξίμανδρος περιγράφουν τη μεταβολή ως διαχωρισμό (υλικών συστατικών) από ένα άπειρο μείγμα υλικών στοιχείων και εκ νέου ανάμειξη σ' αυτό το μείγμα (με πρωταρχικό υλικό υπόστρωμα

⁵Πλάτωνος *Θεαίτητος* 179-181. Βλ. G.B. Kerferd, *The Sophistic Movement*, Cambridge Univ. Press, 1981, 49 - D. Furley, *The Greek Cosmologists, Vol. I, The Formation of the Atomic Theory and its Earliest Critics*, Cambridge University Press, 1987 και Ευ. Ρούσσο, *Προσωκρατικοί, Ιστορική Εισαγωγή*, τ. I, Στιγμή, Αθήνα, 1999.

⁶Βλ. H. Cherniss, *Aristotle's Criticism of Presocratic Philosophy*, Octagon Books, New York, 1983, 18.

⁷R. Lemos, "Monism/Pluralism", στο Jaegwon Kim-Ernest Sosa (ed.), *A Companion to Metaphysics*, Blackwell, Oxford, 1999 (3rd ed.), 340. Βλ. και Barnes, 1993, XX 427.

το υγρό στοιχείο ή τη στερεά «άπειρη» ύλη αντιστοίχως). Έπειτα ο Αναξιμένης εξηγεί τη φυσική μεταβολή όλων των υλικών σωμάτων με την εφαρμογή στη φύση του ποσοτικού μηχανισμού της αραίωσης και της πύκνωσης του «αεριώδους» στοιχείου. Τέλος, ο ριζοσπαστικός Ηράκλειτος θεωρεί ότι τα πάντα είναι απλώς δευτερεύοντα συμπτώματα, δηλαδή επιφαινόμενα μιας παγκόσμιας διαδικασίας μεταβολής. Μια διαδικασία μεταβολής, η οποία μοιάζει με το φαινόμενο της φωτιάς που αναβοσβήνει, όπως συμβαίνει με την αυξομειούμενη εκτύρωση και θέρμανση υλικών αντικειμένων.

Οι Πυθαγόρειοι υπέρ της Πολλαπλότητας. Η Νιτσειϊκή Θέση

Οι καλούμενοι Πυθαγόρειοι ή *Ιταλικοί* ή *οι περί τήν'Ιταλίαν* (6ος-4ος αι. π.Χ.) έχουν ως αρχή τους τη θέση ότι *τα πράγματα είναι αριθμοί*. Για να καταλάβουμε τις βασικές τους αρχές πρέπει να ξεκινήσουμε από τον ελεατισμό και από τα ελεατικά ερωτήματα «πώς είναι δυνατή η πολλαπλότητα (πλήθος);», «το *μη ον* έχει υπόσταση [οντότητα];». Οι Πυθαγόρειοι ταυτίζουν το *μη ον* με το *άπειρον* του Αναξιμάνδρου, ήτοι με το απολύτως «απροσδιόριστο», που δεν έχει καμία ποιότητα (*άποιον*) και κανένα *πέρας* (εξ ου *άπειρον* = α στερητ. + *πέρας*). Λένε, λοιπόν, αντίθετα προς τον ελεατισμό, ότι τα πάντα γεννήθηκαν κατ'ανάγκη από δύο αρχικά στοιχεία: *εν-πολλά*, *πέρας* (ποιοτικό) - *άπειρον* (*άποιον*), *περιττόν-άρτιον* κτλ. Δεν μπορούμε, λοιπόν, να αρνηθούμε την πολλαπλότητα, όπως κάνει ο Ελεατισμός.

Από τη μονάδα ξεκινάει η σειρά των αριθμών. Αφού η μονάδα υπάρχει, υπάρχει επίσης και η πολλαπλότητα. Το σημείο, η γραμμή, οι επιφάνειες και τα σώματα συνιστούν τα αντικείμενα. Ο αριθμός είναι η κυρία ουσία των πραγμάτων. Κατά τους Ελεάτες, «δεν υπάρχει *μη ον*», συνεπώς *εν το παν*. Αντίθετα, κατά τους Πυθαγόρειους, το *εν*, η μονάδα είναι το αποτέλεσμα ενός *όντος* και ενός *μη όντος*. Συνεπώς υπάρχει οπωσδήποτε το *μη ον* και άρα η πολλαπλότητα.

Όπως το θέτει ο Νίτσε, πρόκειται για την πυθαγόρεια *απολογία της μαθηματικής επιστήμης* εναντίον του ελεατισμού. Οι Πυθαγόρειοι μαθηματικοί πίστευαν στην πραγματικότητα των νόμων που είχαν ανακαλύψει. Τους αρκούσε να διαπιστωθεί η ύπαρξη της Μονάδας, για να εξαγάγουν επίσης και την πολλαπλότητα. Και πίστευαν πώς έτσι διέκριναν την αληθινή ουσία των πραγμάτων. Δεν υπάρχουν, λοιπόν, ποιότητες παρά μονάχα ποσότητες. Όχι ποσότητες στοιχείων (νερό, πυρ κτλ.), αλλά καθορισμοί του ακαθορίστου, του *Απείρου*. Αυτό είναι ανάλογο προς το *εν δυνάμει όν της ύλης* του Αριστοτέλη. Κάθε πράγμα γεννιέται από δυο αντίθετους παράγοντες: *πέρας-άπειρον*, *εν-πλήθος*, *περιττόν-άρτιον*, *ηρεμούν-κινούμενον*, *άρρεν-θήλυ*, *αγαθόν-κακόν*, *ευθύν-καμπύλον*, *τετράγωνον-ετερόμηκες*, *φως-σκότος* (κοσμολογικός δυϊσμός) [Μετά τα Φυσικά Α5 986α 15].

Η μουσική είναι το καλύτερο πυθαγόρειο παράδειγμα. Η μουσική καθ' εαυτήν δεν υφίσταται παρά στα νεύρα μας, στον εγκέφαλό μας. Έξω από μας καθ' εαυτήν αποτελείται από αριθμητικές σχέσεις. Ανάλογα, θα μπορούσαμε να εκφράσουμε την υπόσταση (*ον*) του σύμπαντος, του οποίου η μουσική είναι η *εικόνα του με αριθμούς αποκλειστικά*. Αυτό ακριβώς είναι το πεδίο έρευνας της χημείας και των φυσικών επιστημών. Το ζήτημα είναι να βρούμε παντού μαθηματικούς ορισμούς

για τις αδιείσδυτες φυσικές δυνάμεις. Από την άποψη αυτή, η επιστήμη μας είναι πυθαγόρεια.

Η πρωτότυπη, λοιπόν, συμβολή των πυθαγορείων έγκειται στο ότι εφηύραν τον αριθμό και επομένως οδήγησαν στη δυνατότητα μιας ακριβούς έρευνας στη φυσική. Στα άλλα συστήματα φυσικής, όπως το Ιωνικό, γεννιόταν πάντοτε ζήτημα περί των στοιχείων και του συνδυασμού τους. Οποιοότητες γεννιόνταν από συνδυασμό ή από αποσύνθεση. Τώρα, όμως, οι ποιότητες έγκεινται στην ποικιλία των αναλογιών.⁸

Η Επέκταση και η Υπέρβαση της Φυσικής των Ιώνων Φιλοσόφων με τον Ηράκλειτο: Το Γίνεσθαι

Ο Ηράκλειτος (περίπου 540-480 π.Χ.) δεν υιοθετεί απλώς, όπως ο Ξενοφάνης, αλλά προεκτείνει την άποψη των Ιώνων κοσμολόγων για τη φυσική μεταβολή (*γίνεσθαι*). Ο Ηράκλειτος θεωρεί ότι ανακαλύπτει μια νέα όψη της πραγματικότητας, η οποία διαφεύγει της προσοχής τόσο των σοφών όσο και των απλών ανθρώπων (αποσπ. DK B 1, 2, 17, 40 κτλ.). Σύμφωνα μ' αυτήν την πραγματικότητα, δεν είναι απλώς το *πῦρ* ή εν γένει η θερμότητα το έσχατο υλικό συστατικό των πραγμάτων. Είναι άλλωστε ενδεικτικό το γεγονός ότι σε όλες τις σχετικές πλατωνικές αναφορές ως πυρήνας της διδασκαλίας του Ηρακλείτου δεν αναφέρεται ποτέ η θεωρία για το *πῦρ*, αλλά η άποψη ότι τα πάντα μεταβάλλονται (Πλάτωνος *Σοφιστής* 242 D-E). Τα σωζόμενα ηρακλείτεια αποσπάσματα διατυπώνουν την θέση ότι υπάρχει μια ροή γεγονότων, ήτοι, μια κοσμική μεταβολή, η οποία δεν είναι τυχαία και χωρίς τάξη. Αντιθέτως, υπάρχει ένα είδος κρυμμένης αρμονίας, ένας μοναδικός, αμετάβλητος νόμος, ο *λόγος*, ο οποίος διέπει την κοσμική μεταβολή. Η φύση και ολόκληρος ο κόσμος μεταβάλλεται και λειτουργεί, όπως το *πῦρ* (*ἀλλοιοῦνταιδέδ' ὁκοσπερ <πῦρ>* DK B 67)⁹.

Τουλάχιστον, στον Ηράκλειτο, όπως μάς πληροφορεί ο Θεόφραστος (DK 22A1=Διογένης IX, 8-11), τα υλικά συστατικά στοιχεία (*πῦρ, ἀήρ, ὕδωρ, γῆ*) μετασηματίζονται και μεταπίπτουν το ένα στο άλλο σύμφωνα με κανόνες. Όπως το θέτει ο Αριστοτέλης στο *Περί Ουρανού* 298b 29-33 και 304 a18-21, ο μηχανισμός φυσικής μεταβολής, κατά τους ηρακλείτειους κοσμολόγους, προϋποθέτει ότι πίσω από το γίνεσθαι και την μεταβολή υπάρχει ένα σταθερό υλικό υπόστρωμα με την ανασύνθεση του οποίου γεννιούνται τα πάντα, όπως ο χρυσός προκύπτει μέσα από την κάμινο.

Κατά τον Hussey, ο μηχανισμός φυσικής μεταβολής στους Προσωκρατικούς, δεν είναι δυνατόν να είναι πιο εξελιγμένος από τον μηχανισμό που περιγράφει ο Αριστοτέλης με την παρομοίωση της καμίνου. Ο Αριστοτέλης, δηλαδή, μας θυμίζει ότι η μεταλλουργία και η μαγειρική, ήταν οι μόνες πηγές εμπειρικών δεδομένων για όποιον προσωκρατικό φιλόσοφο ενδιαφερόταν για τις μεταστοιχειώσεις υλικών πραγμάτων. Και στη μεταλλουργία και στη μαγειρική, βασικός αγωγός αλλαγής

⁸Βλ. Φρ. Νίτσε, *Η Γέννηση της Φιλοσοφίας*, Απαντα Νίτσε, 1903, Κορόντζη, Αθήνα, χχ., 164-168. Πβ. Μιχαήλ Μπακαούκας, "Ο Φιλόσοφος Γιατρός του Πολιτισμού", *Νέες Εποχές Το ΒΗΜΑ*, 25 Ιουλίου 1999, 14.

⁹Βλ. A. Mourelatos, *The Pre-Socratics. A Collection of Critical Essays*, Princeton University Press, Princeton, 1993 (2^η εκδ.), 19 - G. Vlastos, "On Heraclitus", *American Journal of Philology* 76 (1955), 337-368 και G. S. Kirk, (1951), "Natural Change in Heraclitus", *Mind* 60 (1951), 35-42.

είναι η φωτιά και οι αναλογίες των συστατικών είναι σημαντικές για τη φύση του τελικού προϊόντος¹⁰.

Ωστόσο, ακόμη και η ερμηνεία του Αριστοτέλη έχει θεωρηθεί αναχρονιστική, διότι, κατά τον Heidel και τον Cherniss, ο μηχανισμός και η έννοια της μεταβολής στους Προσωκρατικούς είναι η *μίξις*, δηλαδή η σύνθεση, η αποσύνθεση και η ανασύνθεση υλικών συστατικών, η οποία δεν μπορεί να είναι η *ἀλλοίωσις* ενός κοινού υλικού υποστρώματος (*ύλη*), όπως τα αντιλαμβάνεται ο Αριστοτέλης¹¹.

Παρ' όλα αυτά, είναι γεγονός ότι χωρίς τον Αριστοτέλη η μελέτη της προσωκρατικής φιλοσοφίας θα ήταν αδύνατη. Όταν ο Αριστοτέλης στο *Περί Γενέσεως* 314a1-315a25 εισήγαγε τους (μονιστές και πλουραλιστές) Προσωκρατικούς στο θεωρητικό διάλογο για το ζήτημα της μεταβολής, μάς υπέδειξε σωστά ότι οι προσωκρατικές θεωρίες δεν είναι παρά μια θεωρητική απόπειρα να εξηγηθεί η φυσική μεταβολή (*γίνεσθαι*)¹².

Όλες, λοιπόν, οι προσωκρατικές θεωρίες δέχονται ως δεδομένο ότι η κίνηση και η πολλαπλότητα ως μεταβολή είναι ουσιώδη χαρακτηριστικά όλων των υλικών πραγμάτων. Όπως έγινε αντιληπτό από τον Heidel, τον Cherniss και εφ' εξής, αυτό που ενδιαφέρει τους φυσικούς φιλοσόφους είναι η φυσική πολλαπλότητα και αλλαγή ως *ανασύνθεση* ορισμένων υλικών συστατικών ή στοιχείων. Όμως, η έννοια της ποιότητας ή της ταυτότητας των υλικών αντικειμένων, η οποία αποκλείει την διαφορά τους, δεν φαίνεται να απασχολεί ακόμη τους φυσικούς φιλοσόφους. Γι' αυτό και ο Αναξίμανδρος, λ.χ., δεν καθορίζει τον ειδικό χαρακτήρα, τη μορφή και τα όρια των συστατικών του άπειρου μείγματος.¹³

Όπως επισημαίνει ο Cherniss, η έννοια της ποιότητας και της ύλης, όπως την είχε διευκρινίσει ο Αριστοτέλης, ήταν άγνωστη πριν από τον Σωκράτη. Δηλαδή, η ποιότητα δεν είχε τότε ακόμη διαχωρισθεί από την ύλη, υπό την έννοια ότι το "θερμόν" δεν σήμαινε μια ποιότητα, αλλά ένα "θερμό αντικείμενο". Οι Προσωκρατικοί δεν είχαν αντιληφθεί ότι τα κατηγορικά-ποιοτικά χαρακτηριστικά της ύλης μπορούν να αλλάξουν, διότι δεν είχαν ακόμη διακρίνει το κατηγορούμενο από το χαρακτηριζόμενο υποκείμενο. Ως αποτέλεσμα αυτής της εννοιολογικής τους ανεπάρκειας δεν μπορούσαν να συλλάβουν ότι οι όροι του τύπου "θερμόν-ψυχρόν" αναφέρονται σε άυλες ποιότητες ενός βασικού υλικού υποστρώματος (*ύλη*), το οποίο αλλάζει ποιότητες, όπως το θέτει ο Αριστοτέλης στο *Περί Γενέσεως* I. 2, 317a 18-27.¹⁴

Όλοι οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι (από τον Θαλή έως τους Ατομικούς) επιχειρούν να εξηγήσουν αυτή την αλλαγή ποιοτικών χαρακτηριστικών των υλικών

¹⁰Βλ. Ed. Hussey, *Heraclitus*, στο A. A. Long (ed), *The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*, Cambridge, 1999, 51.

¹¹Βλ. W. A. Heidel, "Qualitative Change in Presocratic Philosophy", *Archiv für Geschichte der Philosophie*, 19 (1905-6), 333-379 και Cherniss, 1983, 367-370.

¹²Βλ. W.K.C. Guthrie, "Aristotle as historian", *JHS* 77 (1957), σελ. 35-41 - J.G. Stevenson, "Aristotle as historian of philosophy", *JHS* 94 (1974), σελ. 138-143 - J. Mansfeld, *Prolegomena: Questions to be settled before the Study of an Author, or a Text*, Leiden/New York, 1994 και Th. Scaltsas, *Argument Analysis of Aristotle's On Generation and Corruption*, Project Archelogos, 1998.

¹³Βλ. Heidel, *Qualitative Change*, 86-95 και Cherniss, 1983, passim.

¹⁴Βλ. σχετικώς Cherniss, 1983, 367 - H.H. Joachim., "Aristotle's Conception of Chemical Combination", *Journal of Philology* 29 (1904), 72- 86 και D. Furley, *The Greek Cosmologists, Vol. I, The Formation of the Atomic Theory and its Earliest Critics*, Cambridge University Press, 1987, 186.

πραγμάτων. Επιχειρούν, δηλαδή, να εξηγήσουν τα φαινόμενα της φυσικής μεταβολής σε όλες τις μορφές είτε είναι *γένεσις* ή *φθορά* είτε είναι τοπική *κίνησις* είτε είναι ποιοτική μεταβολή (*έτεροίωσις*), λ.χ., οι έσχατοι εξελιγμένοι Προσωκρατικοί, οι Ατομικοί, ανάγουν όλες τις μορφές φυσικής μεταβολής (*γένεσις*, *φθορά*, *αλλοίωσις*) σε διάφορες μορφές τοπικής κίνησης. Οι Προσωκρατικοί, όμως, στο σύνολό τους, απέτυχαν να εξηγήσουν (και να διακρίνουν) τα διάφορα είδη μεταβολής, διότι δεν είχαν μια θεωρία για τις αληθινές ποιότητες (ή ταυτότητες) των αντικειμένων, όπως ήταν η πλατωνική θεωρία των *ιδεών* ή η αριστοτελική θεωρία περί *γένους* και *ειδούς*. Με άλλα λόγια, δεν γνώριζαν "εκείνο το συστατικό που κάνει ένα αντικείμενο αυτό που είναι στην πραγματικότητα", δεν γνώριζαν την έννοια της *ουσίας* ή *φύσεως*, ήτοι την έννοια της ειδοποιού διαφοράς ενός αντικειμένου.¹⁵

Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυρισθούμε ότι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία από τον Θαλή έως τον Αριστοτέλη είναι μια *διαμάχη θεωριών για την εύρεση της ουσίας των πραγμάτων*, μια *γιγαντομαχία περί της ουσίας των όντων*. Η προσωκρατική φιλοσοφία είναι μια συγκρουσιακή, διαλεκτική πορεία προς τη διατύπωση μιας δόκιμης θεωρίας για τις αληθινές-ουσιακές ποιότητες (ή ταυτότητες) των αντικειμένων (*όντων*). Μια πορεία που εντέλει κατέληξε στην πλατωνική και αριστοτελική θεωρία¹⁶. Ο πρώτος προσωκρατικός που έθεσε (έστω και στοιχειωδώς) το λογικό πρόβλημα της ποιότητας ή της (ουσιακής) ταυτότητας των υλικών αντικειμένων ήταν ο Παρμενίδης. Στην προσωκρατική φιλοσοφία τη *γιγαντομαχία περί της ουσίας των όντων* ουσιαστικά την ξεκίνησε ο Παρμενίδης ασκώντας κριτική στον ιωνικό και ηρακλείτειο υλικό μονισμό της πολλαπλότητας και της μεταβολής.

Η Φιλοσοφία του Παρμενίδη: Το Είναι (ἐν εἶναι το πᾶν - Παρμ. 128a8). Η Αντίρροπη Δύναμη στην Ιωνική και Ηρακλείτεια Φυσική Φιλοσοφία του Γίνεσθαι και της Μεταβολής

Ο Παρμενίδης ενδιαφέρεται για την αντίθεση *ὄντος* και *μήδ' ὄντος*. Επιμένει, λοιπόν, ότι η μοναδική ταυτότητα ενός αντικειμένου (*ὄντος*) αποκλείει την πιθανότητα απόδοσης ενός άλλου χαρακτηριστικού ή μιας άλλης ταυτότητας σ' αυτό το *ὄν*. Η λογική βάση της παρμενίδειας θεωρίας είναι εμφανής. Δηλαδή, τηρουμένων των αναλογιών, ο Παρμενίδης διατυπώνει το *νόμο της ταυτότητας* και ισχυρίζεται ότι αυτός ο απλός νόμος της λογικής ανασκευάζει όσους φυσικούς φιλοσόφους, σαν τον Ηράκλειτο, περιφρονούν το *λογικό γεγονός* ότι *κάθε υπαρκτό πράγμα είναι αυτό που είναι χωρίς να μεταβάλλεται η φύση και η ταυτότητά του* (DKαπ. 8: 13-16, 21).

Ο Παρμενίδης δεν είναι ένας τυπικός, προσωκρατικός, φυσικός φιλόσοφος (*φυσιολόγος*). Κατασκευάζει τη δική του φυσική και λογική θεωρία περί πραγματικότητας, ασκώντας συγχρόνως κριτική στις προηγούμενες κοσμολογικές θεωρίες. Στο ερώτημα "ποια είναι η φύση και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του

¹⁵Βλ. Andrew Pyle, *Atomism and its Critics. From Democritus to Newton*, Thoemmes Press, England, 1997, 101.

¹⁶Βλ. W. A. Heidel, "Περί φύσεως. A Study of the Conception of Nature among the Presocratics", *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 45 (1910), 77-133 και H. Cherniss, "Characteristics and Effects of Presocratic Philosophy", *Journal of the History of Ideas* 12 (1951), 319-345.

πραγματικού;", εν αντιθέσει προς τους Ίωνες φυσιολόγους, απαντά ότι το ὄν (κάθε τι πραγματικό) εκ φύσεως δεν υφίσταται κανενός είδους μεταστοιχείωση, γέννηση ή φθορά και έχει μια και μοναδική, αταλάντευτη φύση και ουσία (ὡς ἀγέννητον ἔόν και ἀνώλεθρον ἔστιν, οὐλον μουνυγενές τε και ἀτρεμές ἡδέ τέλειον. οὐδέ ποτ' ἦν οὐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν ἔν, συνεχές DK B8. 3-6). Ο Παρμενίδης είναι μονιστής, γι' αυτό και υπερασπίζεται τη μια και μοναδική, αμετάβλητη φύση της πραγματικότητας. Διατυπώνει μια κοσμολογία, κατά την οποία υπάρχουν διάφορα (ἔστω και πολλά) υλικά στοιχεία και αντικείμενα, τα οποία όμως δεν είναι σαν τα ιωνικά και ηρακλείτεια "εναντιομορφικά", συνεχώς μεταστοιχειωνόμενα, αντιθετικά στοιχεία. Ο Παρμενίδης εναντιώνεται στην κοσμολογία της πολλαπλότητας και στο φυσικό σχετικισμό των Ιώνων φυσιολόγων και του Ηρακλείτου, οι οποίοι παρουσιάζουν τον κόσμο ως αποτελούμενο από ορισμένα πρωτογενή υλικά συστατικά ή στοιχεία, η ποσοτική ανασύνθεση και μεταστοιχείωση των οποίων μεταβάλλει αδιαλείπτως τον φυσικό κόσμο και την υλική πραγματικότητα¹⁷.

Ο Παρμενίδης, βεβαίως, δεν αυτοαποκαλείτο μονιστής. Ωστόσο, έχει πλέον καθιερωθεί η σύγχρονη έρευνα να ερμηνεύει το παρμενίδειο δόγμα ως μια μορφή μονισμού η βασική αρχή του οποίου είναι ότι οὐδέ ποτ' ἦν οὐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν, ἔν, συνεχές (DKαπ. 8, 5-6). Ο ελεατικός μονισμός είναι δεδομένος στον Πλάτωνα, στον Αριστοτέλη και στην αρχαία δοξογραφία [Πλάτωνος Παρμενίδης 128b7-e4]. Στη σύγχρονη έρευνα μόνο ο Barnes (1993) αρνείται ότι ο Παρμενίδης είναι πραγματικός μονιστής, αν και λέγει ότι υπάρχουν πολλές ενδείξεις ότι είναι. Όμως, κατά την επικρατούσα άποψη, ο Παρμενίδης υποστηρίζει έναν αριθμητικό μονισμό, όπως αναφέρουν άλλωστε τα περισσότερα κλασικά εγχειρίδια προσωκρατικής φιλοσοφίας στα αντίστοιχα κεφάλαια για τους Ελεάτες¹⁸.

Ο αριθμητικός μονισμός του Παρμενίδη βασίζεται στην υπαρκτική ερμηνεία του "ἔστι", κατά την οποία υπάρχει μόνο μία αποδεκτή ερευνητική οδός (ὄτι ἔστιν) ερευνητικό αντικείμενό της οποίας είναι μόνο ό,τι μπορεί να μελετηθεί και είναι υπαρκτό. Κατά τον αριθμητικό μονισμό, μόνο ένα τέτοιο αντικείμενο έρευνας υπάρχει ["ἔν ἔστιν"]. Αντιθέτως, ο Mourelatos αποδίδει στον Παρμενίδη έναν αντι-δυϊσμό αποκλείοντας την πιθανότητα ενός παρμενίδειου "ολιστικού", υλικού ή αριθμητικού μονισμού. Η Curd, η οποία αναπτύσσει την ερμηνεία του Mourelatos, αποδίδει στον Παρμενίδη έναν κατηγορικό (κι όχι έναν αριθμητικό) μονισμό. Ωστόσο, επισημαίνει ότι ο Πλάτων - στον Παρμενίδη με τις θέσεις ἔν εἶναι το πᾶν (Παρμ. 128a8) και ἔν ἔστιν (128d1) - αλλά και σε άλλους όψιμους διαλόγους του, επειδή δεν ενδιαφέρεται για την ιστορική ακρίβεια, αποδίδει στον Παρμενίδη έναν αριθμητικό μονισμό (numerical monism). Ο Burnet θεωρεί τον Παρμενίδη υλιστή, αλλά με την ιδιαιτερότητα ότι ο μονιστικός υλισμός του τον διαφοροποιεί από τον

¹⁷Βλ. Σχετικώς H. Fränkel, "Parmenidesstudien", *Nachrichten der Gottinger Gesellschaft der Wissenschaften*, 1930, 159-170 – G. Calogero, *Studi sull' eleatismo*, Tipografia del senato, Rome, 1932– G.E.L. Owen, "Eleatic Questions", *Classical Quarterly* 10 (1960), 84-102 - A. Mourelatos, *The Route of Parmenides: A Study of Word, Image, and Argument in the Fragments*, Yale University Press, New Heaven and London, 1970 - P. Curd, "Parmenidean Monism", *Phronesis* 36 (1991), 241-264 και P. Curd, *The Legacy of Parmenides. Eleatic Monism and Later Presocratic Thought*, Princeton, 1998, 127, 107-109, 116-116.

¹⁸Βλ. σχετικώς Curd, 1998, 3-15 - Barnes, 1993, 204-7 - Guthrie, *Gr. Phil., II* - G.S. Kirk, J. A. Raven, M. Schofield, *Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι*, μτφρ. Δημ. Κούρτοβικ, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1988 και R. McKirahan, *Philosophy before Socrates*, Hackett Publ., Indianapolis, 1994.

πλουραλιστικής φύσεως υλιστικό μονισμό του Ηράκλειτου και των Ιώνων φιλοσόφων¹⁹.

Σύμφωνα με την πλέον πρόσφατη ερμηνευτική άποψη, ο Παρμενίδης δεν ήταν αποκομμένος από τον προσωκρατικό υλικό μονισμό, αλλά αντίθετα συνεχιστής και αναμορφωτής του. Με τον μονισμό του ο Παρμενίδης υποστηρίζει με συνέπεια ότι όλες οι υπαρκτές οντότητες στον κόσμο έχουν το ίδιο οντολογικό χαρακτήρα, έναν οντολογικό χαρακτήρα, ο οποίος δεν είναι παρά η φύση κάθε πράγματος, δηλαδή ό,τι στην ουσία είναι κάθε πράγμα. Η ελεατική θέση ἐν [ὄν] (DK B8, 6) δεν σημαίνει ότι κατ' ανάγκη υπάρχει μόνο ένα πράγμα. Μια τέτοια άποψη θα είχε άλλωστε μια απροσδιόριστη μεταφυσική σημασία, σχεδόν υπερβατική. Υπ' αυτή την έννοια, είναι λογικότερο το παρμενίδειο ἐνὸννα σημαίνει το εξής: *οτιδήποτε υπάρχει είναι ενός και μόνο είδους, ήτοι έχει μια και μοναδική, αμετάβλητη φύση*. Δεν παίζει ρόλο πόσα όντα και φυσικά στοιχεία υπάρχουν, αλλά η φύση αυτών των στοιχείων. Καθένα απ' αυτά τα στοιχεία χαρακτηρίζεται από εσωτερική ενότητα, είναι ένα αμετάβλητο ὅλον μη υποκείμενο σε μεταλλάξεις εν αντιθέσει προς τα μεταστοιχειωόμενα στοιχεία των κοσμολόγων. Με άλλα λόγια, η φυσική πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από κατηγορική (ή ποιοτική) κι όχι ποσοτική (ή αριθμητική) ενότητα²⁰.

Με αυτήν τη λογική, ο *ελεατικός μονισμός* είναι ένα είδος "πραγματικού και γνήσιου μονισμού" σύμφωνα με τον οποίο ἐν ἐστίν (Παρμ. 128d1). Κατ' αυτόν τον ελεατικό μονισμό, όπως το θέτει η Curd, "κάθε υπαρκτό υλικό αντικείμενο μπορεί να είναι μόνο ένα πράγμα· μπορεί να έχει μόνο ένα κατηγορημα ενδεικτικό της ταυτότητάς του και αυτό το κατηγορημα είναι αποκλειστικά δικό του (...) όμως δεν είναι αναγκαίο να υπάρχει μόνο ένα πράγμα"²¹. Αν εκλάβουμε τον ελεατικό ισχυρισμό ἐν ἐστίν κυριολεκτικώς, ενδίδουμε σ' έναν *αριθμητικό μονισμό*, σύμφωνα με τη λογική του οποίου δεν μπορούμε να πούμε τίποτε περισσότερο από το ότι "αυτό που υπάρχει, υπάρχει". Σ' αυτήν την περίπτωση δεν θα ήταν δυνατόν να μιλήσουμε για *πολλαπλότητα* και ποικιλία πραγμάτων και σε ένα συμπαντικό λεξικό όλα τα υπαρκτά αντικείμενα δεν θα διαφοροποιούνταν μεταξύ τους, μια και θα υπήρχε μόνο ένα λήμμα γι' αυτά, το λήμμα ὄν. Αντιθέτως, κατά τον *ελεατικό κατηγορικό μονισμό*, όπως τον αναλύει η Curd, το υλικό αντικείμενο πρέπει να είναι ένα ενιαίο ὅλον. Με αυτήν τη λογική, εάν θεωρητικώς υπάρχει το F, τότε πρέπει να είναι ολοκληρωτικώς, αποκλειστικώς και πλήρως F (*ὄλονμονογενές τε καί τέλειον* DK B 8. 3-6). Ένας *μονισμός* αυτής της μορφής επιτρέπει μια *πολλαπλότητα πολλών τέτοιων ὄντων*²².

Αυτός, λοιπόν, ο *παρμενίδειος μονισμός* ανασκευάζει και αντικαθιστά τον *ιονικό και ηρακλείτειο υλικό μονισμό*, ο οποίος θέτει ένα μόνο υλικό στοιχείο ή συστατικό από το οποίο κατασκευάζεται ο κόσμος και θέλει την *πολλαπλότητα* και *ποικιλία* των υλικών αντικειμένων να είναι τροποποιήσεις αυτού του υλικού στοιχείου μέσα από μια μηχανιστική διαδικασία ανασύνθεσης και μεταστοιχείωσης

¹⁹Βλ. σχετικώς Owen, 1960 και Mourelatos, 1970, 130-33 και Curd, 1998, 66, υποσ. 9, 239 και F. Solmsen, "The Tradition about Zeno of Elea Re-Examined", *Phronesis*, 16 (1971), 116-141 και J. Burnet, *Early Greek Philosophy*, London, 1930, κεφ. III, IV.

²⁰Βλ. Curd, 1998, κεφ. II, 66 και 5

²¹Curd, 1998, 66

²²Βλ. M. Furth, "Elements of Eleatic Ontology", στο Mourelatos (ed.), *The Presocratics*, 1993, 241 και Curd, 1998, 5, 66 και Lemos, *Monism*, 339-40.

ορισμένων συστατικών στοιχείων, όπως συμβαίνει με τον αναξιμένειο μηχανισμό της αραίωσης και της πυκνώσης. Αντιθέτως, ο Παρμενίδης δεν συμφωνεί με την άποψη ότι "γνήσιες φυσικές οντότητες", όπως ο αναξιμένειος *ἀήρ* ή το ηρακλείτειο *ἀείζων πῦρ*, μπορούν να μεταστοιχειωθούν και να αλλάξουν ταυτότητα.²³

Κατά τον Ηράκλειτο, όμως, τα πάντα γίνονται από το *πῦρ* (*πυρός τε ἀνταμοιβή πάντα* DK B 90). Όπως το θέτουν οι Zeller-Nestle, "όλα βρίσκονται αδιάκοπα στο πέρασμα από μια κατάσταση σε μίαν αντίθετη (...) Στη μεταλλαγή της η αρχική ουσία περνάει τρεις βασικές μορφές: από τη φωτιά γίνεται νερό, από το νερό χώμα, στην αντίθετη κατεύθυνση από το χώμα νερό, από το νερό φωτιά. Την ίδια άποψη όμως την εφάρμοξε ο φιλόσοφος και στο σύμπαν"²⁴. Ο Παρμενίδης εδώ επικρίνει την εξής λογική βάση του ηρακλείτειου υλικού μονισμού: το υλικό στοιχείο, από το οποίο προκύπτουν τα πάντα είναι το *πῦρ* (DK B 30)· εξ ου και η απλή ηρακλείτεια υπόθεση "η φωτιά γίνεται νερό και το νερό φωτιά" (*πυρός τροπαί πρῶτον θάλασσα* DK B 31 - *πυρός θάνατος ἀέρι γένεσις, καί ἀέρος θάνατος ὕδατι γένεσις* DK B 76).²⁵

Αυτή η αλλαγή και μεταστοιχείωση ενός στοιχείου στο αντίθετό του ή σε κάτι τελείως διαφορετικό είναι ο εσφαλμένος τρόπος, με τον οποίο ανέλυε τον κόσμο η προηγηθείσα ιωνική και ηρακλείτεια κοσμολογία. Σύμφωνα με τα παρμενίδεια λογικά κριτήρια οι Ίωνες και οι ηρακλείτεια κοσμολόγοι *πεπλανημένοι εἰσίν* (DK B 8, 54). Για τον "αντιδυϊστή" Παρμενίδα δεν μπορούν δύο εναντιομορφικά στοιχεία τελείως διαφορετικά μεταξύ τους να ανάγονται το ένα στο άλλο (*ἔωυτῶ πάντοσε τωύτόν, τῶ δ' ἐτέρῳ μη τωύτόν* DK B 8, 57-58). Στο DKαπ. 8. 53-61 ο Παρμενίδης επισημαίνει αυτόν ακριβώς τον παραλογισμό, ο οποίος απορρέει από την προαναφερθείσα δυϊστική-μανιχαϊστική εξήγηση και περιγραφή του κόσμου: *μορφάς γάρ κατέθεντο δύο γνώμας ὀνομάζειν, τῶν μία οὐ χρεῶν ἔστιν, ἐν ᾧ πεπλανημένοι εἰσιν - τάντία δ' ἐκρίναντο ... τῆ μέν φλογός αἰθέριον πῦρ ... τάντία νύκτ' ἀδαῆ ... τόν σοι διάκοσμον εἰκότα πάντα φατίζω* (DK B. 8.53-60).²⁶

Κατά τον Mourelatos, ο παραλογισμός της *δόξας* (των παλαιών κοσμολόγων) έγκειται στο ότι πάντοτε "*μορφάς κατατίθησι δύο γνώμας*" (DK B. 8, 53). Ήτοι, η *δόξα* είναι δυϊστική και αντιπροσωπεύει τον υλικό μονισμό των Ιώνων κοσμολόγων, ο οποίος διαφέρει από τον μονισμό του Παρμενίδα. Ο Mourelatos θεωρεί ότι ο ιστορικός Παρμενίδης είναι αντι-δυϊστής, ενώ μονιστής είναι μόνο ο πλατωνικός Παρμενίδης, ο οποίος υποστηρίζει το μονιστικό δόγμα "τα πάντα είναι ένα". Ωστόσο, ο Mourelatos παραδέχεται ότι θα ήταν λάθος μας να "αμφισβητήσουμε ότι ο Παρμενίδης είναι *υπο μία έννοια* μονιστής" και εν προεκτάσει αντίπαλος της πλουραλιστικής Ιωνικής και Ηρακλείτειας φιλοσοφίας και κοσμολογίας²⁷.

²³Βλ. Heidel, *Qualitative Change*, 86-95 και H. Cherniss, "Characteristics and Effects of Presocratic Philosophy", *Journal of the History of Ideas* 12 (1951), 319.

²⁴Ε. Zeller-W. Nestle, *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, μτφρ. από την 13^η εκδ. από Χ. Θεοδωρίδη, Εστία, Αθήνα, 1980, 57-58.

²⁵B. Jones, "Parmenides' Way of Truth", *Journal of the History of Philosophy* 11 (1973), 287-298 και Barnes, 1993, 61.

²⁶Βλ. σχετικώς Mourelatos, 1970, 80-87.

²⁷Βλ. Mourelatos, 1970, 83, 130, 131.

Βιβλιογραφία

- Apelt, O. (1886). "Melissus bei pseudo-Aristoteles", *Jahrbücher für classische Philologie*, 1886, σελ. 739 κε.
- Barnes, J. (1993). *The Presocratic Philosophers*, Routledge, London and New York, 1993 [3^η εκδ. Αναθεωρημένη].
- Bekker, I. (1960). *Aristotelis Opera*, ex rec. I Bekker-Gigon O. (ed.), 1960.
- Bogen, J. (1996). "Fire in the Belly: Aristotelian Elements, Organisms, and Chemical Compounds", στο F. A. Lewis- R. Bolton, *Form Matter and Mixture in Aristotle*, Blackwell, 1996, σελ. 183-216.
- Bolzan, J.E. (1976). "Chemical Combination according to Aristotle", *Ambix* 23 (1976), σελ. 134-144
- Burnet, J. (1930). *Early Greek Philosophy*, London, 1930, κεφ. III, IV.
- Calogero, G. (1932). *Studi sull' eleatismo*, Tipografia del senato, Rome, 1932.
- Cherniss, H. (1983). *Aristotle's Criticism of Presocratic Philosophy*, Octagon Books, New York, 1983.
- Cherniss, H. (1951). "Characteristics and Effects of Presocratic Philosophy", *Journal of the History of Ideas* 12 (1951), 319-345.
- Curd, P. (1991). "Parmenidean Monism", *Phronesis* 36 (1991), 241-264.
- Curd, P. (1998). *The Legacy of Parmenides. Eleatic Monism and Later Presocratic Thought*, Princeton, 1998.
- Diels, H., Kranz, W. (1960). *Die Fragmente der Vorsokratiker*, vol 3., Berlin, 1960-1 (DK).
- Διογενής, Λ. (1975). *Vitae Philosophorum*, Oxford Classical Texts, 1964 (ελλην. έκδοση Πάπυρος, Αθήνα, 1975).
- Fränkel, H. (1930). "Parmenidesstudien", *Nachrichten der Gottinger Gesellschaft der Wissenschaften*, 1930, 159-170.
- Furley, D. (1987). *The Greek Cosmologists, Vol. I, The Formation of the Atomic Theory and its Earliest Critics*, Cambridge University Press, 1987.
- Furth, M. (1993). "Elements of Eleatic Ontology", στο Mourelatos (ed.), *The Presocratics*, 1993, 241.
- Guthrie, W.K.C. (1957). "Aristotle as historian", *JHS* 77 (1957), σελ. 35-41.
- Guthrie, W. (1965). *A History of Greek Philosophy*, II, Cambridge University Press, 1965.
- Heidel, W.A. (1905). "Qualitative Change in Presocratic Philosophy", *Archiv für Geschichte der Philosophie*, 19 (1905-6), 333-379.
- Heidel, W.A. (1910). "Περί φύσεως. A Study of the Conception of Nature among the Presocratics", *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 45 (1910), 77-133.
- Hett, W.S. (trs.). *Aristotle, Minor Works*, Loeb, Cambridge-Massachusetts, 1936 (MXG).
- Hussey, Ed. (1999). *Heraclitus*, στο A. A. Long (ed), *The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*, Cambridge, 1999.
- Horne, R.A. (1966). "Aristotelian Chemistry", *Chymia* 11 (1966), σελ. 21-27.
- Joachim, H.H (1904). "Aristotle's Conception of Chemical Combination", *Journal of Philology* 29 (1904), 72- 86.
- Jones, B. (1973). "Parmenides' Way of Truth", *Journal of the History of Philosophy* 11 (1973), 287-298.
- Kerferd, G.B. (1981). *The Sophistic Movement*, Cambridge Univ. Press, 1981.
- Kirk, G.S. (1951). "Natural Change in Heraclitus", *Mind* 60 (1951), 35-42.
- Kirk, G.S., Raven, J.A., Schofield. M. (1988). *Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι*, μτφρ. Δημ. Κούρτοβικ, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1988.

- Lemos, R. (1999). "Monism/Pluralism", στο Jaegwon Kim-Ernest Sosa (ed.), *A Companion to Metaphysics*, Blackwell, Oxford, 1999 (3rd ed.).
- Λιοδάκης, Σ. (2000). *Χημεία*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2000.
- Mansfeld, J. (1994). *Prolegomena: Questions to be settled before the Study of an Author, or a Text*, Leiden/ New York, 1994.
- McKirahan, R. (1994). *Philosophy before Socrates*, Hackett Publ., Indianapolis, 1994.
- Mourelatos, A. (1970). *The Route of Parmenides: A Study of Word, Image, and Argument in the Fragments*, Yale University Press, New Heaven and London, 1970.
- Mourelatos, A. (1993). *The Pre-Socratics. A Collection of Critical Essays*, Princeton University Press, Princeton, 1993 (2^η εκδ.).
- Mourelatos, A. (1999). "Presocratics", στο Jaegwon Kim-Ernest Sosa (ed.), *A Companion to Metaphysics*, Blackwell, Oxford, 1999 (3rd ed.).
- Μπακαούκας, Μ. (1999). "Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ", *Νέες Εποχές Το ΒΗΜΑ*, 25 Ιουλίου 1999, 14.
- Μπακαούκας, Μ. (2001). Η "περί του μή όντος ή περί φύσεως" πραγματεία του Γοργία. Μία επιστημολογική ανάλυση. Η οντολογική διαμάχη Ελεατών-Ατομικών και η παρέμβαση του Γοργία, Διατριβή επί Διδακτορία, ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ, ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, ΑΘΗΝΑ 2001 [*Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση* 18 (2001), 314-318].
- Μπακαούκας, Μ. (2002). *Συνοπτική Κριτική Ιστορία της Προσωκρατικής Φιλοσοφίας*, Εκδ. Ηλιας Μπαρτζουλιάνος, Αθήνα, 2002.
- Μπακαούκας, Μ. (2008). *Από την Προσωκρατική Οντολογία στον Αγνωστικισμό του Γοργία*, Εκδ. Γρηγόρης, 2008
- Νίτσε, Φ. (1903). *Η Γέννηση της Φιλοσοφίας*, Άπαντα Νίτσε, 1903, Κορόντζη, Αθήνα, χχ.
- Owen, G.E.L. (1960). "Eleatic Questions", *Classical Quarterly* 10 (1960), 84-102.
- Plato Opera, Volume I & II, Theaetetus, Sophista, Parmenides, Oxford Classical Texts, 1901 & 1995.
- Popper, K. (1958). *Back to the Presocratics*, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 59 (1958-9), 1-24.
- Pyle, Andrew (1997), *Atomism and its Critics. From Democritus to Newton*, Thoemmes Press, England, 1997
- Ρούσσο, Ε. (1999). *Προσωκρατικοί, Ιστορική Εισαγωγή*, τ. Ι, Στιγμή, Αθήνα, 1999.
- Scaltsas, T. (1998). *Argument Analysis of Aristotle's on Generation and Corruption*, Project Archelogos, 1998.
- Solmsen, F. (1971). "The Tradition about Zeno of Elea Re-Examined", *Phronesis*, 16 (1971), 116-141.
- Stevenson, J.G. (1974). "Aristotle as historian of philosophy", *JHS* 94 (1974), σελ. 138-143.
- Zeller, E. -. Nestle, W. (1980), *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, μτφρ. από την 13^η εκδ. από Χ. Θεοδωρίδη, Εστία, Αθήνα, 1980.
- Vlastos, G. (1955). "On Heraclitus", *American Journal of Philology* 76 (1955), 337-368.

The Philosophical Controversy among the Presocratics

Michael Bakaoukas

Principal, 2nd Gymnasium of Salamis, Greece

Presocratic philosophy is a philosophical controversy between the monists and the pluralists, a fact that is confirmed by the late presocratic philosophy in which the Atomists replied to the Eleatics. For Plato as well, the Eleatics (242d5) say that being is one and indivisible and not moving (242e1, 245a8, 249d3). On the other hand, pluralists say that being is many, divisible and moving (242e1, 245a1, 249d3). There was a presocratic philosophical controversy between the pluralists (Ionian philosophers, Pythagoreans, Anaxagoras, Empedocles, Atomists) and the monists (the Eleatics: Parmenides, Zeno, Melissos). This controversy is the main topic of our paper.

Keywords: *presocratics, monists, pluralists, being, physis*

